

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KOZMOPOLİTANİZM VE KÜRESELLEŞME

Ali Fuat BİROL*

ÖZET

Günümüzde, kozmopolitan teorisinin uluslararası ilişkiler teorisine potansiyel katkılarının göz önünde bulundurulması, küreselleşmenin getirdiği zorluklar nedeniyle oldukça zorlu bir hal almıştır. Her ne kadar 1990'larda kozmopolitan teori üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı önemli ölçüde artmış olsa da kozmopolitan teoriyi tek başına incelemek teorik kısıtlamaların bazılarını aşmak için yetersiz kalmaktadır. Daha kapsamlı bir kavrayış elde edebilmek için onu küreselleşme sürecinin sonuçlarıyla birlikte ele almak gerekmektedir. Böyle bir amacın sonucu olarak bu çalışmada, küreselleşme süreci bir siyasal mekân sorunu olarak tartışılacak ve küreselleşmenin sadece bir zaman/mekân sıkışması olarak ele alınamayacağı, farklı mekânlaşma biçimlerinin bir arada işlediği daha karmaşık bir süreci işaret ettiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece, kozmopolit siyaset ihtimali bir mekân sorunu bağlamında ele alınarak, küreselleşmenin bir kozmopolit siyasal düşünce için siyasal mekânı sağlayan bir süreç olmaktan ziyade, ulus temelli bir dünyada var olma biçimi ile kozmopolitan ideal arasında sıkışmış bir duruma işaret ettiği gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kozmopolitanizm, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Teritoryal Mekân

Jel Kodları: F50, F59, Y80

ABSTRACT

Considering the potential contributions of cosmopolitan theory to international relations theory has become challenging due to the challenges of globalization. Although the number of academic studies on cosmopolitan theory has increased significantly in the 1990s, studying cosmopolitan theory in isolation is insufficient to overcome some of its theoretical limitations. In order to gain a more comprehensive understanding, it is necessary to consider it together with the consequences of the globalization process. As a result of such an aim, this study will discuss the process of globalization as a problem of political space and try to show that globalization cannot be considered a mere compression of time/space, but points to a more complex process in which different forms of spatialization operate together. Thus, the possibility of cosmopolitan politics will be discussed in the context of a problem of space, and it will be tried to be shown that globalization, rather than being a process that provides a

* Dr. Öğretim Görevlisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, afuatbirol@nevsehir.edu.tr, 0000-0002-0523-4063

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application: 11 Haziran 2024

Düzeltilme Tarihi / Revision Date: 26 Haziran 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 24 Haziran 2024

Araştırma Makalesi/Research Article

political space for cosmopolitan political thought, points to a situation stuck between the way of being in a nation-based world and the cosmopolitan ideal.

Keywords: *Globalization, Cosmopolitanism, International Relations Theories, Territorial Space*

Jel Codes: *F50, F59, Y80*

1. GİRİŞ

Çağdaş kozmopolitan siyasi düşüncenin neo-liberal küreselleşmeyi ve liberal milliyetçiliği eleştirmesine rağmen, liberal bir dünyanın potansiyelini yansıttığı ve belirli liberal varsayımlara dayandığı çok açıktır (Beardsworth, 2011: 228). Başka bir deyişle, küreselleşmenin getirdiği liberal siyasal modelin aslında bir siyasal model olarak sorunlarını kabul etmelerine rağmen, liberal idealler kozmopolit yaklaşımlarda hala düşüncenin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle, Richard Beardsworth (2011) kozmopolitan teorik taahhütlerin ikna edici olabilmesi için vites değiştirmesi gerektiğini iddia etmekte ve kozmopolitanizmin liberal evrenselciliğini farklı açılardan eleştiren Realizm, Marksizm ve Postmodernizm eleştirilerini dikkate alarak, kozmopolitanizmin sınırlarını ve potansiyellerini Uluslararası İlişkiler teorisiyle ilişkili olarak araştırması gerektiğini düşünmektedir.

Beardsworth, kozmopolitanizmin entelektüel kaynaklarının Aydınlanma sürecine dayanmasından dolayı bir Avrupa deneyimiyle ilişkili olmasına rağmen, söz konusu kuramsal yaklaşımın argümanlarının geçerliliğinin belirli bir mekânsal ya da tarihsel bağlama ait olmadığını düşünmektedir (Beardsworth, 2011: 228). Bu ihtimalin düşünülmesine neden olan, küreselleşme olarak adlandırılan ve günlük zaman ve mekân ilişkilerini belirleme iddiasındaki ulusal egemenlik sınırlarını aşan bir deneyimin yaşanmasıdır. Bu bağlamda, Breadsworth'un dikkat çekmeye çalıştığı kozmopolitan siyaset ihtimali, küreselleşme sürecinden ve onun mekânsal sonuçlarından ayrı olarak düşünülemez. Bu durum, uluslararası ilişkiler literatüründe artan kozmopolitan arayışların bir noktada Agnew'in (1994) "teritoryal tuzak" (territorial trap) kavramıyla ifade etmeye çalıştığı bir soruna işaret etmektedir. Modern siyaset düşüncesi, dünya mekanını birbirini dışlayan teritoryal devletlere bölünmüş olarak kavramakta ve siyasal iktidarın mekânı söz konusu bölüşülmüş alanlarla ilgili olarak düşünülmektedir. Bu da modern siyasetin aslında belirli bir mekânsallaşma biçimiyle ilişkili olarak ortaya çıktığını ve küreselleşmenin bu siyasal mekânı tartışmaya açmasına rağmen, hem bu mekânın hala günümüz siyasal ilişkilerin merkezinde yer almaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca küreselleşmenin mekânsallığı, kozmopolitan siyaset ihtimaliyle ilişkili olarak tartışılmamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, kozmopolitan siyasal düşünce bir mekân problemi olarak tartışılacak ve küreselleşmenin mekânı bu tartışma ışığında incelenmeye çalışılacaktır.

Bu amaçla, bu çalışmada ilk olarak küreselleşme tartışmaları mekân sorusu etrafında ele alındıktan sonra, uluslararası ilişkiler literatüründe kozmopolitan düşüncenin nasıl ele alındığı incelenecektir. Çalışmanın ilerleyen aşamasında, uluslararası ilişkiler literatüründe mekân sorunun nasıl

ele alındığı incelenecek, akabinde son olarak küreselleşmenin bir mekân sorunu olarak, aslında sadece dünya mekânının sıkışması olarak birey ile dünya mekânı arasındaki ilişkinin değişmesi olarak ele alınamayacağı, farklı mekânlaşma biçimlerinin bir arada işlediği daha karmaşık bir süreci işaret ettiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böyle bir sonuç, küreselleşmenin, kozmopolitan bir ideali sağlayan bir süreç olmaktan ziyade, ulus temelli bir dünyada var olma biçimi ile kozmopolitan ideal arasında sıkışmış bir duruma işaret ettiğini göstermektedir.

2. Küreselleşme Tartışmaları

Bugün dünya siyasetindeki kozmopolit teoriyi değerlendirmeye çalışmak ve uluslararası ilişkiler düşüncesine katabileceklerini düşünmek küreselleşmenin getirdiği sorunlarla birlikte oldukça zor bir hale gelmiştir. 1990'larda kozmopolit teoriye yönelik artan akademik çalışmalar (Daniele Archibugi;2008, David Held;1995 ve Andrew Linklater;1998) geniş bir yelpazede kendini göstermiş olsa bile, küreselleşme sürecinin getirdikleriyle birlikte yeterince ele alınmadan inceleniyor olması, kozmopolit teorisinin kuramsal olarak yaşamış olduğu sıkıntıların aşılammamasının en temel nedeni olarak görülebiliriz.

İyi mi kötü mü tartışmalarına rağmen, küreselleşmeyi kaçamayacağımız bir süreç olarak gören Zygmunt Bauman (2006), benzer sonuçlarla ilişkili olarak küreselleşmenin küreselleşenler olarak hepimiz açısından benzer anlamları taşıdığını düşünmektedir (7). Küreselleşme David Harvey'in *Postmodernliğin Durumu* isimli çalışmasında "zaman/mekân sıkışması" olarak tanımlanmıştır. Söz konusu zaman/mekân sıkışması kavramı, aslında hepimizi etkileyen ve içinde yaşadığımız dünyayla kurduğumuz mekânsal ve zamansal ilişkileri değiştiren bir sürecin var olduğuna işaret eder. Harvey'in (1997) zaman/mekân sıkışmasıyla kastettiği, "mekân ve zamanın nesnel niteliklerinde yaşanan devrimci değişimlerin ... dünyayı görüş tarzımızı, bazen çok köklü biçimlerde" değiştirmesidir (270). Harvey, "sıkışma" ifadesiyle, kapitalizmin hayatın hızının artırmasını işaret ederken, bir yandan da "mekânsal engellerin dünya sanki üzerimize çökecekmişçesine aşıldığı" bir durumu anlatmaya çalışmaktadır (1997: 270).

Harvey zaman/mekân sıkışması olarak ifade ettiği süreci, kapitalist sistem ile kol kola giden modern süreç ile ilişkili olarak düşünmektedir. Yani Aydınlanma olarak ifade edilen tarihsel süreç ile zaman ve mekânı anlama biçimlerimiz esaslı bir biçimde değişmeye başlamış ve dünya artık daha günlük yerelliğimizi aşan, dünyayı bir bütün olarak kavradığımız bir mekâna dönüşmektedir. Agnew'a göre, bu mekânsal deneyim jeopolitik tahayyül olarak tanımlanabilir. Jeopolitik tahayyül tarihsel olarak, "Avrupa'nın bir bütün olarak dünyayla karşılaşması"na dayanmakta ve bu dünyada evrensel anlamda var olduğumuzu varsayan bazı sosyal ve siyasi pratikler aracılığıyla bir düşünce sistemi olarak inşa edilmektedir (Agnew, 2004: 6). Bu tahayyül, dünyada mevcut olmaya dair bu evrensel duyguyu işaret ediyor olsa bile, aslında Avrupalıların ya da daha doğru bir ifadeyle Batılıların bu dünyada birlikte-olma deneyiminden doğmuştur. Bu birliktelik duygusu, kişinin kendisini çevreleyen mekânı nasıl algıladığı

ve diğer varlıkların bu mekânda nasıl konumlandığı ile bağlantılıdır. Başka bir deyişle, Agnew'in (2004) modern jeopolitik tahayyül terimiyle bahsettiği şey, bu dünyada nasıl bulunduğumuza dair belirli bir mekân algısından başka bir şeye karşılık gelmez. Bu algı da belirli bir mekânda nasıl bir arada olabileceğimize dair belirli bir kabulle yakından ilişkilidir.

Kapitalist dünya ekonomisinin başlangıcıyla birlikte, Avrupa teritoryal modern devleti ortaya çıkmış ve bu süreç, sınırları belirlenmiş mekânsal alanların bölünmesine ilişkin yeni bir anlayışlar dizisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Agnew, 2004: 6). Söz konusu jeopolitik algılamının bir sonucu olarak, dünya ve onun mekânsallığı, devlet olarak ifade edilen belirli egemenlik ilişkisini sınırları belirlenmiş toprak parçası üzerinde uygulayan birimler arasında bölüştürülmüştür. Bu bölüştürmenin bir sonucu olarak, modern devlet hem siyasi ve ekonomik birim olarak bu jeopolitik tahayyülün merkezine yerleşmiş hem de belirli zaman ve mekân ilişkisiyle yakından ilişkili olmuştur.

Harvey'e göre toplumsal iktidarın izi, "para, zaman ve mekân üzerinde birbirleriyle kesişen" hakimiyet ilişkileri takip edilerek bulunabilir (1997: 255). Agnew'a göre para, zaman ve mekân üzerinde kontrol sahibi olmak için kullanılabileceği gibi, bu ilişki tersi yönde işleyerek zaman/mekân üzerinde mevcut olan kontrol, para üzerinde kontrole de dönüştürülebilir (Agnew, 2004: 255). Ekonomik süreçlerde ve toplumsal hayatta hızlanmaya neden olan "kapitalist modernizasyon", para, zaman ve mekân arasındaki ilişkinin de hızlanmasına ve değişmesine neden olmuştur. Bu hızlanma esnek üretim biçimleriyle daha da artmış ve daha geniş mekanların üretim ilişkilerine dahil edilmesini beraberinde getirmiştir. Fordist üretim biçimleri daha çok dikey bütünleşme eğilimini taşıırken, esnek üretim bunu "tersine çeviren dikey ayrışma (taşeron iş verme, şirket dışından tedarik vb.) yönünde organizasyonel değişiklikler yoluyla" işlemektedir (Harvey, 1997:317). Bu yeni dikey ayrışma mali merkezileşmeyi devam ettirmesine ve kapitalin kapitalist ile ilişkisini dikey bir şekilde kurmasına rağmen, "üretimde artan bir dolambaçlılık yaratmakta" ve mekânın üretim ile ilişkilerini değiştirmektedir (Harvey, 1997: 317).

Harvey'in iddiasını daha iyi anlayabilmek için, onu John Urry'in , zaman mekân ilişkilerinin toplumsal olarak üç farklı mekânsallaşma biçiminin olduğu iddiasıyla birlikte düşünmek yerinde olacaktır (1999, 99). Bu mekânlaşmalardan ilki, günlük deneyimlerimiz zaman ve mekân içinde gerçekleşirler ve bu deneyimler zamansal ve mekânsal olarak bir tekillik ve biriciklik içerir (Urry, 1999: 99). Bu bir anlamda bireyin bir mekân ve zaman ilişkisi olarak günlük deneyimlerimizde ortaya çıkmasıdır. İkinci mekânsallaşma biçiminde, "belirli bir toplumsal kendilik (üretim ilişkileri, devlet, sivil toplum, sınıflar vs), belirli bir zamansal ve mekânsal yapılanma etrafında kurulur" (Urry, 1999: 99). Söz konusu ikinci mekânsallaşmayla ilgili olarak, örneğin, "modern devlet, oldukça merkezileşmiştir ve özne-yurttaşlar üzerinde mekânsal ve zamansal olarak dönüştürülmüş gözetim araçları aracılığıyla" belirli bir mekânsallaşma biçimi sağlamaktadır. Bu, bir kendilik durumunun hem zamansal hem de mekansal olarak inşasıdır. Üçüncü olarak, "toplumsal kendilikler, zamansal ve

mekânsal olarak birbirleriyle bağlantılıdır, zaman içinde ve mekân boyunca değişen karşılıklı ilişki içindedir” (Urry, 1999: 100).

Urry’nin altını çizdiği bu üç mekânsallaşma ışığında küreselleşmenin, bu üç mekânsallaşma biçiminin birbirinin içine geçtiği bir durumu işaret ettiği söylenebilir. Bir yandan Harvey’in altını çizdiği gibi zaman/mekân sıkışması olarak dünyanın bir ortaklaşma figürü olarak günden güne birer biricik mekânsallaşma olarak insanları toplumsal kendilikleri aşabilecek şekilde birbirine yakınlılaştırırken, bir yandan da bu mekansal yakınlılaştırmalar belirli çatışma alanlarını oluşturmaktadır. Bu bir anlamda, günlük mekanımızı değiştirmekte ve farklı farklı mekânlaşma biçimlerinin var olduğu bir yer haline getirmektedir.

Küreselleşmenin kültürel bir hegemonyaya ve küresel bir tekdüzeliğe yol açtığı iddialarına rağmen, küreselleşmenin önemli ölçüde bölünmeye ve parçalanmalara da yol açtığını düşünen Bauman’a göre (2006), küreselleşme sürecince yerkürenin tekdüzeliğini teşvik eden nedenler ile onu bölen nedenler aynıdır (8). Ticari finans, ticaret ve bilgi akışının etkisi giderek daha küresel hale gelse de bu küreselleşme süreçleri bir dereceye kadar yerelleşmeyi de içermektedir. Bu anlamda küreselleşme daha diyalektik bir süreç olarak kavramsallaştırılabilir. Tek taraflı bir entegrasyon ya da tek tipleştirme ilişkisi yerine, karşılıklı olarak birbirine zıt eğilimlerden oluşan bir sürece işaret etmektedir.

Benzer şekilde küreselleşmenin tek yöne doğru hareket eden bir süreç olmadığını söyleyen Anthony Giddens, küreselleşmeyi “uzak yerlilikleri yerel olayların millerce ötedeki olaylar tarafından biçimlendirildiği bağlantılar kuran dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak” tanımlamaktadır (81). Bunun anlamı, daha önce Urry’in üç mekânsallaşma biçiminden bahsettiğinde ele alındığı gibi, birey ile dünya mekânı arasındaki ilişkinin toplumsal ve küresel boyutlarının iç içe girdiği bir mekânlaşma biçim ve pratiğine işaret etmesidir.

Bir tarafta ulus kavramı aracılığıyla hareket eden ve bireyin ulus aracılığıyla dünyayla ilişkisini öngören belirli bir toplumsallaşma biçimine işaret eden bir süreç varken, diğer tarafta, bireyin insanlık figürü üzerinden belirli bir dünyada olma biçimiyle alakalı olan kozmopolitizm kavramı ile gelişen bir ilişkisellik bulunmaktadır. Bu noktada küreselleşme ulusal olanı aşan bir süreç olarak, kozmopolitizm ile ilişkili gibi dursa da aslında mevcut küreselleşme süreci bu iki birey ve mekân arasındaki ilişki biçiminin arasındaki çelişkiyi tekrar gündeme getiren bir süreçten başkası değildir. Bu anlamda, küreselleşme bir kozmopolit ideali sağlayan bir süreç olmaktan öte, ulus temelli bir dünyada olma biçimiyle ve kozmopolit ideal arasında sıkışma olarak ifade edilebilecek bir durum olarak düşünülebilir.

Bu anlamda, bir arada kalmışlık ve iki farklı mekânsallaşma biçiminin birbirinin içine girmesi olarak küreselleşme, uluslararası ilişkiler mekanını yeniden düşünmeyi gerektiren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, küreselleşmenin mekânını düşünmek için öncelikle birey ile dünya

mekânı arasındaki ilişkinin irdelenmesi ve sorunsallaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler pratikleri ve kozmopolitan pratikler birbirlerinden farklı konumda duruyor gibi görünmektedir. Buradan hareketle, uluslararası ilişkilerde kozmopolitan düşüncenin gelişiminin incelenmesi çalışma açısından yerinde olacaktır.

3. Kozmopolitanizm ve Uluslararası İlişkiler

Kozmopolitanizm ve uluslararası ilişkiler geleneğinin dünyayı algılama biçimleri başlangıçta oldukça farklı görünse de aslında uluslararası ilişkilerde kozmopolitan düşünce idealizmin evrensellliği ile realizmin ulusal göreceliliği arasındaki ikileme kadar geri götürülebilir (Beardsworth 2011, Vaughan-Williams 2007). Realizm/idealizm tartışması, uluslararası ilişkileri bir disiplin olarak kuran ilk büyük tartışma olmasının yanında, birey ile dünya mekânı arasındaki iki farklı biçime de işaret eder. Hartmut Behr, *Uluslararası İlişkiler Tarihi (History of International Relations)* isimli çalışmasında uluslararası ilişkiler kuramlarının tarihsel bağlamını bu noktadan hareketle inceler ve literatürü etkileyen iki siyaset felsefesi geleneğinin var olduğunu iddia eder. Bu iki gelenek bir tarafta bireysel eylem ve siyasetin referans noktası olarak evrensel hukuku öneren Immanuel Kant'ın siyaset düşüncesinde karşılığını bulan bir evrenselcilik (universalism) olarak karşımıza çıkarken, diğer tarafta ise, devletlerin tikel refahı ve çıkarlarını bir referans çerçevesi olarak gören Hegel tikelciliği (particularism) vardır (Behr, 2010: 1).

Evrenselci ya da tümelci (universalism) olarak ifade edebileceğimiz düşünce sistemi ile tikelcilik (particularism) olarak adlandırılan düşünce sistemi arasındaki derin farklılık ontolojilerinden kaynaklanmaktadır. Evrensel ve evrenselci ontolojiler birincil referans noktası olarak “insanlık” ve “beşeriyet” gibi kavramlara öncelik verme eğilimindeyken, buna karşılık, uluslararası siyasetin tikelci ontolojileri tekil ulus-devlete, onun refahına ve gücüne odaklanma eğilimindedir (Behr, 2010: 2). Burada söz konusu olan aslında, dünya imgesine yönelik iki farklı algılama biçimidir. Bir tarafta dünya ve onu kuran anlam, bireyin rasyonel yetileri tarafından aracısız olarak ortak bir figür olarak kavranabileceği bir ideal ile ilişkili olarak anlaşılırken, diğer tarafta ise dünyanın anlamı bir ilişkisellikte alakalı olarak, daha tikel anlamlar ve perspektifler ile anlaşılır. Bir yandan evrensel antropolojik, teolojik, hukuki, siyasi ve etik kavramları kullanarak insanlığa ve insana evrensel bir odaklanma sağlayan entelektüel bir yaklaşım geliştirilirken, diğer yandan “ulusal benlik”, “ulusal çıkar”, “ulusal egemenlik” ve hepsinden önemlisi ulusal bir ahlaki fayda perspektifini belirleyen tikelci kavramlar kullanılarak referans noktası olarak kendine yeterli varlıklara odaklanan bir ontoloji kurulmaktadır (Behr, 2010: 2).

Tümelci ve tikelci ontolojiler, uluslararası ilişkilerde birey ile dünya mekânı arasında iki farklı ilişkisellik ihtimalini ortaya koysalar da aslında uluslararası ilişkilerde uluslararası olanın mekânı hala temel sorun olmaya devam etmektedir. Bu sorunun merkezinde Antik Yunan'ın felsefi geleneğinde “polis” ve “cosmopolis” olarak izlerini bulabileceğimiz, siyasetin ikili okumasının arasında varsayılan

birbirini dışlayan bir ilişkinin olduğu düşüncesidir (Walker, 2003: 269). Söz konusu iki biçimsel okuma, küreselleşme sürecinin getirdiği ihtimalleri de bu ikilik bağlamında değerlendirmekte, ya siyaset için daha evrenselci ihtimallerin arayışında olmakta ya da bu ihtimallerin imkansızlığı üzerinde durmaktadır. Söz konusu evrenselci ihtimallerin mümkünlüğü tartışması, “polis” ve “cosmopolis” karşıtlar olarak konumlandırıran yaygın bir radikal düalizmin sonucu olarak, modern devletlerin geleceği tartışmasına dönüşmekte ve “böylece kötümser ya da bozguncu bir siyasi gerçekçilik geleneği ile iyimser ya da naif bir siyasi idealizm geleneği arasında görünüşte sonsuz bir mücadele”nin bir başka biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır” (Walker, 2003: 269).

Polis’in siyasal mekânı ve sınırlarını aşan bir siyasal bağlam arayışı olarak “cosmopolis” ve kozmopolitan düşüncenin, “zengin bir teolojik, felsefi ve politik kökeni vardır ve en çok Stoacılar, Pauline Hristiyanlığı ve Immanuel Kant gibi Aydınlanma düşünürleriyle” ilişkili olarak düşünülür (Vaughan-Williams, 2007: 107). Bu tarihsel bağlamının yanında, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, idealist düşüncenin uluslararası hukukun üstünlüğü, uluslararası kurumlar ve iş birliğine dayanan varsayımlarının ötesinde küreselleşmenin getirdiği bazı yeni durumların ışığında literatürde artan, modern ulusal devletin ötesinde bir kozmopolit siyasal bağlam arayışlarını görmekteyiz (Daniele Archibugi;2008, David Held;1995 ve Andrew Linklater;1998).

Söz konusu literatür, yasanın evrenselliği, anlamın merkezi olarak insan, demokrasi, vatandaşlık ve dayanışma değerlerinin polisten kozmopolise kadar genişletilmesi gibi kozmopolit hayaller, modern devletin siyasal bağlam üzerindeki egemenliğine yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Vaughan-Williams, 2007: 107). Bu eleştiriler, aslında siyasal mekânın polisten, kozmopolise genişletilmesi sorunu olarak Stoacı evrenselliğe kadar geriye götürülebilir. Stoacı düşünce okulu, bir dünya toplumunda yaşayan tek bir tür olarak insanlar arasındaki küresel birlik ihtimalini, kaynağını doğadan alan bir evrensel hukukta görmektedir (Vaughan-Williams, 2007: 109). Evrensel hukuk aslında siyasal yaşamının mümkün şartı olarak, bir şehir devletin mekânında değil, bir düzen olarak düşünülen evrenin, kozmosun kendisinde bulunabilir.

Söz konusu evrensel hukuk iddiasının bir sonucu olarak, yurttaşlık olasılığını “kozmpolit” (ya da “evrenin yurttaşları”) olarak tüm insanlara yaymayı hedefleyen stoacı düşünce, yurttaşı her şeyden önce polis işlerine aktif bir katılımcısı olarak düşünen ve siyasetin mümkün mekanını ancak polis yani bir şehir devleti olarak gören Aristoteles’ten ayrılmaktadır (Vaughan-Williams, 2007: 109). Aristoteles’e göre, polis (şehir devleti) iyi yaşam için vardır ve bireyin varoluş gayesini yani telosunu gerçekleştireceği yer siyasetin mekânı olan şehir devletidir (Copleston, 2013: 90). İnsanı hayvandan ayıran şey onun anlam ile olan ilişkisidir ve bu anlam ancak siyasal bir topluluk içerisinde ortaya çıkabilir. Stoacı düşünce açısından ise, anlam her biri kendi doğrunun ve yanlısın ne olduğuna sahip şehirlere veya toplumlara dayanmamalı, tüm insanları hemşerilerimiz olarak göreceğimiz ortak bir yasanın altında tek bir yaşam ve tek bir düzen olmalıdır (Vaughan-Williams, 2007: 109).

Uluslararası ilişkilerde kozmopolitan siyaset ihtimalleri açısından bir diğer önemli isim, Immanuel Kant'tır. Kant, hukuk ve siyaset felsefesi bağlamında, “kozmpolit durum” olarak adlandırdığı evrensel bir sivil durum ideali üzerine düşünür (Kleingeld, 2016: 14). Bu, ideal modern devletin varlığını dışlayan, onu devre dışı bırakan bir kozmpolit ideali içermez. Doğa durumunun herkesin herkese karşı olduğu konusunda Hobbes'la hemfikir olan Kant, siyasetin koşulları konusunda Hobbes'tan daha iyimserdir (Vaughan-Williams, 2007: 110). Devlet egemenliği, bireyin özgürlüğünün gerçekleşmesi için gereklidir. Bunun anlamı, “özgürlüğünün gerçekleşmesi ve korunması için tüm bireylerin doğa durumundan çıkıp adil bir devlet kurması gerekmektedir” (Kleingeld, 2016:15). Fakat diğer devletlerle birlikte doğal bir durumda var olmaları bu içerde sağlanan özgürlük alanını tehlikeye atan bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Kant'a göre devletler uluslararası doğa durumunu terk etmeli ve “kozmpolit bir duruma” yani evrensel bir sivil duruma ulaşmalıdır (Kleingeld, 2016:15).

Kant'ın uluslararası ilişkiler için kozmpolit durum arayışından etkilenen Jurgen Habermas, uluslararası hukukun, ahlaki ilkeler ile siyasi çıkarlar arasında bir köprü görevi görme kabiliyetine sahip olduğuna inanmaktadır (Beardsworth, 2008: 72). Hukuk ile siyaset arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıran Habermas'ın düşüncelerinden etkilenen David Held (1995), ulus devletin siyaset üzerindeki tekeline sorgulayarak, kozmpolit siyaset ihtimali arayışında olmuştur. Bu arayışın en önemli odağı, küreselleşmenin ortaya çıkardığı eşitsizliklerdir. Held'e göre, bu eşitsizliklere bir siyasal alternatif aranıyorsa, küreselleşmenin ortaya koyduğu değişim sürecinde ulusal devletin cevap veremediği bu durumda, ulusal devletin siyaset kapasitesinin ötesinde bir siyaset ihtimalini düşünmek gerekmektedir (Held, 1995).

David Held'in tartışmasında da gördüğümüz gibi kozmpolit siyaset açısından en temel problem, siyaset ile iktidar arasında varsayılan temel ilişki olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında zaman bu iktidar bir meşru şiddet tekeli olarak modern devlete verilmiştir ve meşru bir siyaseti devletten başka bir unsurun sağlaması mümkün değildir. Kenneth Waltz'ın düşünceleri etrafında şekillenen yapısalcı realist yaklaşımların iktidarı anlama biçimiyle, geleneksel realist Hans Morgenthau'un iktidarı anlama biçimi arasında var olan farklılıkları sorunsallaştıran Beardsworth, giderek bütünleşen bir dünyada iktidarın meşruiyeti ve gayri meşruiyeti açısından bu iktidarın farklı biçimleri üzerinde düşünerek realizm ile kozmpolit uluslararası ilişkilerin birbiriyle konuşturulması gerektiğini iddia etmektedir (2008, 91-96).

Beardsworth bir başka çalışmasında, uluslararası ilişkilerin realist perspektifinin, dünya siyasetindeki durumu çerçeveleme girişimi olarak dünyaya ampirik yaklaşımları açısından kozmpolitanizmden ayırt edilebileceğini, ancak kozmpolitanizmin “durumun ne olması gerektiğine dair ahlaki çerçeveleme” şeklindeki normatif yaklaşımının, uluslararası ilişkilerdeki ampirik ve normatif perspektifler arasındaki boşluğu doldurmaya çalıştığı için normatif uluslararası ilişkiler için giderek daha önemli bir araç haline geldiğini ileri sürmektedir (2011: 2). Bu da liberalizm ve kozmpolitanizmin

iç içe geçtiği varsayımını ortaya koymaktadır. Gerçekten de kozmopolitanizmin, bireysel özgürlüğe, bireyci hümanizme ve liberal bir arada yaşamaya öncelik veren evrenselcilik gibi bazı modern liberal ilkelerden türediği görülebilir. Beardsworth (2011) kozmopolitanizmin modern liberalizme indirgenemeyeceğine dair bir argüman sunmakta ve kozmopolitanizmin liberal evrenselciliğine farklı perspektiflerden meydan okuyan üç düşünce okulunu (realizm, marksizm ve postmodernizm) ele alarak kozmopolitan düşüncenin sınırlarını ve potansiyelini Uluslararası İlişkiler teorisiyle ilişkili olarak incelemenin gerekli olduğunu ileri sürmektedir.

Bu ilişkiye kozmopolitan teorisinin uluslararası ilişkiler ile olan ilişkisi bağlamında bakıldığında küreselleşmenin ortaya çıkardığı, siyasal, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri sadece ulusal sınırlar açısından değil daha geniş bir siyasal mekânda inceleme gayretinde olan kozmopolitanizme göre ön plana çıkarılması gereken analiz biriminin devlet değil bireylerdir (Beardsworth, 2008: 96). Fakat böyle bir argümanda mekân bir siyasal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Urry'un üç mekanlaşma biçimi hatırlanacak olursa, burada bireysel mekanlar ile devlet mekânının ilişkisi, bu devlet mekanlarını kesen küresel mekânlaşma olarak ifade edebileceğimiz bir mekânlaşma biçimiyle birlikte düşünülmeli, bu bağlamda kozmopolit siyasal düşünce açısından bireyin nasıl bir siyasal mekan ile bağdaştırılacağı tartışılmalıdır. Aynı zamanda küreselleşmenin mekânın bu bağlamda daha derinlemesine incelendiğinde aslında insan ile dünya mekanını yaklaştıran bir süreç olarak karşımıza çıkmadığı açıktır. Bu bağlamda çalışmanın geri kalan bölümünde teritoryal mekanlar daha derinlemesine incelendikten sonra Scholte'nin küreselleşme mekânının ne olabileceğine dair incelemesi dikkate alınarak bu sorun daha açık hale getirilecektir.

4. Dünya Mekanını Uluslararasılaştırmak

Uluslararası İlişkiler literatüründe mekânın ele alınışı ile uluslararası ilişkiler düşüncesinin yeniden ürettiği siyasi toplum modeli arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Siyasal yaşamın karakteri ve konumuna ilişkin tarihsel olarak özgül bir anlayışın ifadeleri olarak uluslararası ilişkiler kuramları, belirli bir siyasal mekân biçimiyle diyalektik bir ilişki içinde gelişir (Walker, 1993: 5). Richard Ashley'in devlet siteminin doğası olarak görülen anarşiyi yapı-sökümcü bir okumaya tabi tuttuğu çalışması *Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique*'de ortaya koyduğu gibi, uluslararası ilişkiler belirli bir egemenlik anlayışıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Ashley'e göre anarşi sadece kapsayıcı bir üst otoritenin yokluğunu değil, aynı zamanda uluslararası sistemde çok sayıda var olan devletlerin bir kanun ya da iş birliği ihtimali etrafından ortaklaşamadığı durumu da ifade etmektedir. Bunun sonucu olarak, egemenlik ile anarşi arasında aslında birbirlerinin varlığını zorunlu kılan bir ilişki vardır. Bu ilişkinin en önemli sonucu Ashley'e göre, egemenlik "düzenleyici bir ideal" olarak yönetme ilişkisinin ana odağı olurken, anarşi ise bu idealin oluşmadığı kaçınılması gereken bir yoksunluk durumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ashley, 1988: 230).

Bu bakış açısını, Martin Wight'ın meşhur *Why is there no International Theory?* isimli makalesinde de görmek mümkündür. Çalışma konusu mekânsal (belirli bir toprak üzerinde) olarak sınırlandırılmış ve üzerinde devlet egemenlinin yansıdığı bir ilişki biçimini sorunsallaştıran siyaset teorisi ile, çalışma konusu devletler ve bu devletleri anarşi olarak ifade edilen varoluşsal koşulda nasıl davrandığı anlamaya çalışan “uluslararası” teori arasında mutlak bir ayrım yapan Wight, Cynthia Weber’e göre, uluslararası teorinin mekânsal örgütlenmesi bakımından iç siyasetten belirgin bir şekilde ayrıldığını düşünmektedir (Weber, 1998: 458). Uluslararası siyaset, tek bir sınırlandırılmış alanda var olan ve iyi yaşam arayışını sorgulayan bir teori biçiminden farklı olarak, herhangi bir egemenlik alanının sınırlarının ötesinde birçok sınırlandırılmış alandan oluşan bir ilişkiler yumağıyla ilgilenmektedir. Wight'a göre iç politika, onu bir devletin sınırları içine hapseden mekânsal bir söylemle istikrara kavuşturulur. Buna karşılık, uluslararası siyaset, mekânsal düzenlemenin sınırları dışında kalan ve hayatta kalma mücadelesinin genel bir modelini durmaksızın tekrarlayan zamansal bir ilişkiyi incelemelidir (Weber, 1998: 459). Bu yüzden, Wight'a göre uluslararası ilişkiler analizi belirli bir mekânsal sabit üzerinden siyaseti anlayamaz ve dilini sadece tarihsel yorumlama -- diplomasi tarihçilerinin dili – oluşturmalıdır (1960: 37).

Wight'ın çalışmasında da gördüğümüz gibi, uluslararası ilişkiler literatüründe dünyanın siyasal algılanışı geleneksel olarak, teritoryal mekanlar üzerinden olmasına rağmen, söz konusu sınırlandırılmış alanlar sadece var olarak kabul edilmiş ama bu teritoryal mekanlar derinlemesine incelenmemiştir (Elden, 2013: 3). Teritoryal mekân kavramı, dünyanın belli bir şekilde anlaşılmasını sağlayan bir varsayım olarak literatürde yer alsa da küreselleşmenin neden olduğu yoğun baskı, sadece ulus-devletlerin geleneksel rollerini tartışmaya değil, aynı zamanda bu teritoryal mekânları ve sınırlarını yeniden düşünmeye ve incelemeye zorlamaktadır. Böyle bir inceleme için, mekânın ontolojik koşullarını inceleyen felsefi soruya, mekânın gerçekten var olup olmadığı noktasından başlamak yerinde olacaktır.

Mekânın ontolojik koşullarını inceleyen bir araştırmada ilk soru, aslında mekân olarak ifade ettiğimiz şeyin gerçekten var olup olmadığıdır. Yani aslında mekânın var olup olmadığı sorusu, deneyimlediğimiz şeylerin aslında mekânsal olarak genişleyip genişlemediği ve birbirlerinden herhangi bir ölçüde ayrılıp ayrılmadığı sorusunda bulunabilir. Başka bir deyişle, burada sorulan soru, kendi varlığında şeylerin uzamsallığından ayrılabilen bir uzamın (space) olup olmadığıdır. Bu anlamda mekânın kendi başına var olup olmadığı sorusuna ilişkin klasik tartışma, tözcülük ve ilişkisellik olarak adlandırılan ve kategorize edilen iki karşıt görüş etrafında şekillenmiştir (Dainton, 2010:2). Söz konusu ayırmda tözcülük, fiziksel dünyanın maddi nesnelerden oluştuğu, ancak tüm maddi nesneleri içeren ve uzam/mekân (space) adı verilen başka bir varlığın olduğu iddiasına dayanır. İlişkisellik ise, mekânın ayrı bir varlık olarak var olmadığını, dünyanın maddi nesnelerden ve uzam-zamansal ilişkilerden

oluşturduğunu, bu ilişkiselliğin dışında bu şeyleri bir araya getiren bir başka bir şeyin olmadığını savunur (Dainton, 2010: 2).

Uluslararası ilişkiler literatüründe mekanın nasıl ele alındığı bu iki felsefi pozisyon itibarıyla dikkate alındığında, idealizmin evrenselliği de realizmin ulusal göreceliliği de tözcü bir mekân anlayışına sahiptir. Her iki teorik repertuar, aslında bir öznenin önceden varsayıldığı ve bu öznenin dünya mekânıyla olan ilişkisini bu öznenin varlığıyla anladığı bir kabul ile ilişkilidir. Daha açık bir ifadeyle, bir tarafta insanlığın ortak anlamıyla ilişki bir insan öznesi varken, diğer tarafta daha göreceli mekânsal bir algıyı dikkate alsa da bir ulusal özne üzerinden dünya mekânının anlaşıldığı bir varsayım vardır. Bu anlamda, ikisi de mekânı bir özne durumuyla, öznenin mekanla ilişkide töz olduğu bir varsayım ile ilişkili olarak anlar. Bu noktada iki farklı dünya mekânı algısını belirleyen, aslında dünya mekânıyla siyasal ilişkinin nasıl kurulacağıdır. Modern devlet bu ilişkinin kurulması noktasında önemli rol oynar ve birey dünya mekânı arasındaki ilişkinin siyasal boyutlarını belirleyen araç olarak ortaya çıkmıştır.

Stuart Elden'e göre teritoryal mekân, araziye ölçmeye ve araziye kontrol etmeye yönelik teknikleri içeren, politik bir teknoloji olarak modern devletin en önemli unsurlarından biridir (2010, 811). Dünya mekânını kontrol etmeyi ve düzenlemeyi içeren bir siyasal teknoloji olarak teritoryal mekân, ulusal öznenin dünya mekânıyla siyasal ilişkisini belirleyen, birey ile dünya arasında doğrusal bir ilişkiyle alakalıdır. Bu doğrusal ilişki, sınırları belirlenmiş kapalı bir mekânın modern devlet tarafından ulusal öznenin içinde siyasal olarak var olacağı bir şekilde üretilmesidir. Henri Lefebvre, *Mekânın Üretimi* isimli çalışmada mekânın sosyal bir ürün olduğunu ve mekânın farklı biçimlerde üretildiğini iddia etmektedir (2014:22-23). Teritoryal mekân da bir öznenin siyasal ilişkilerinin mümkün olabilmesi olarak bir üretim ilişkisiyle alakalıdır.

Teritoryal mekân literatürde, insanların toplumsal varoluşuyla ilişkili olarak, bu toplumsallığın belirli bir mekanla ilişkisi olarak gerçekleştirilen faaliyetleri tanımlamak için kullanılan bir kavram olmasına rağmen insan etolojisinden önce hayvan etolojisi alanına aittir (Raffestin, 2012: 124). Türkçe karşılığını bulmakta zorlandığımız “territory” kavramı başlangıçta, insan mekânsallığının da bir dürtü olarak algılandığı ve bir bölge içinde güç ilişkilerinin kurulmasıyla ilişkilendirildiği hayvan mekânsallığına ilişkili olarak düşünülmüştür (Sack, 1986:1). Ancak, *Human Territoriality: Theory and History* adlı kitabında Robert David Sack, insanlarda mekânsallığın (territorialty) bir güç ilişkisiyle ilgili olmasına rağmen, bunun bir içgüdü olmadığını ileri sürmektedir. Bunun yerine, teritoryal mekân, mekânı kontrol ederek insanları ve nesneleri kontrol etmeye yönelik bir coğrafi stratejidir (Sack, 1986:1-2). Buna karşılık Stuart Elden, Sack'ın "insan teritoryalitesi" kavramı yerine, “territory” kavramının daha yakından incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bunun altında yatan neden, Sack'ın teritoryalitenin etkileşim ve mücadele yoluyla şekillenen sosyal bir yapı olduğunu ve tamamen sosyal ilişkilere nüfuz ettiğini göstermiş olmasıdır. Ancak, kavramların kendilerinin nasıl bir tarihe sahip olduğu gibi çok daha

zorlu bir soruyu ele almak yerine, karmaşıklığı aynı soruların farklı tarihsel düzenlemelerine indirgemektedir (Elden, 2013: 3-5). Sack'ın insan territorialitesi/mekansallığı (territoriality) olarak ifade ettiği toplumsal strateji, insanlık tarihi boyunca farklı ilişki biçimlerini içermekle birlikte, güç ilişkileri açısından insan ve mekân arasındaki ilişki özellikle modern dönemde ortaya çıkan ilişki biçimlerini dikkate almakta yeterli olduğu söylenemez.

Sack'ın bu tarihsel çıkarımından ayrılan Elden (2013), "territory" kavramının insan territorialitesi (human territoriality) ya da insan mekânsallığı olarak da ifade edebileceğimiz kavramdan farklı olarak, modernite olarak ifade edebileceğimiz toplumsal ve politik yaşam alanlarında yaşanan dönüşümü ya da değişimi anlatmak için kullanılan bir süreç olan modernite ile alakalı olarak düşünmektedir. Böyle bir yaklaşım modern devletin mekân üzerindeki etkisini de dikkate alan bir yaklaşım ile tartışılmalıdır. Bu bağlamda teritoryal mekânı düşündüğümüzde, iktidar, bilgi ve kontrol gibi kavramların modern devlet mekanını anlamamız açısından önemli olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

5. Bir Mekân Sorunu Olarak Küreselleşme

Agnew , siyaset teorisinde devlet tanımının iki temel unsurla ilişkili olarak anlaşıldığını ileri sürmektedir (1994, 53). Bu unsurlardan ilki, devletin bir dizi merkezi siyasi kurum aracılığıyla iktidarını kullandığı gerçeğiyle ilgilidir. İkinci unsur ise devletin, üzerinde egemenlik kurduğu toprakların net bir şekilde mekânsal olarak sınırlandırılması gerektirdiğini ifade eder (Agnew, 1994: 53). Uluslararası ilişkiler daha ağırlıklı olarak bu iki unsurdan ikincisi ile ilişkili gibi görünse de aslında bu iki unsurun belirli bir ilişkisini varsaymaktadır. Ashley'in (1988) uluslararası ilişkiler kavramını yapı sökümüne tabi tuttuğunda gördüğümüz ya da Walker'ın (1993) uluslararası ilişkileri bir iç/dış ikiliği üzerinden incelediğinde altını çizdiği gibi, uluslararası ilişkiler hem bir literatür hem de belirli pratikler olarak, teritoryal egemenlik mekânının varlığı ile diyalektik bir ilişkiye dayanmaktadır. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesi, dünya ekonomisinin artan hızı ve zaman/mekân sıkışması kavramı ile anlaşılmaya çalışılan dünya mekânı üzerinde oluşturduğu etkiler ve teritoryal devletleri aşan siyasi hareketlerin ortaya çıkışı, devletlerin teritoryal mekanını yeniden düşünmeyi gerekli hale getirmiştir. Geleneksel düşünce, küreselleşme adıyla toplayabileceğimiz söz konusu değişimleri düşünürken, üç coğrafi varsayıma dayanan bir bakış açısı geliştirerek, Agnew'in "teritoryal tuzak" olarak ifade ettiği bir çıkmaza girmekte ve alternatif bir bakış açısı geliştirememektedir (1994, 56).

Agnew'in teritoryal tuzak olarak tanımladığı ve daha kozmopolit bir siyaset biçimini oluşturmayı engelleyen geleneksel mekân anlayışı üç temel varsayım üzerinden şekillenmektedir. Bu üç varsayımdan ilki, modern devlet egemenliğinin teritoryal mekanlar olarak açık bir şekilde sınırlandırılması gerektiği varsayımıyla alakalıdır (Agnew, 1994: 56). Bunun anlamı egemenliğin mekânsal bir ilişki olduğu ve sınırları belirlenmiş bir mekânda gerçekleştiğidir. İkinci varsayım ise, modern dünyada siyasetin iki biçime ayrıldığını ve bu anlamda 'iç' ve 'dış' işler/sorunlar arasında temel

bir karşıtlık olduğunu varsayar (Agnew, 1994: 67). Son olarak, teritoryal devlet, modern toplumun coğrafi “kapsayıcısı” (container) olarak görülür ve bu varsayımın bir sonucu olarak toplum ile mekân arasında belirli bir ilişki varsayılır (Agnew, 1994: 69). Modern toplumun taşıyıcısı olarak teritoryal devlet anlayışı, uluslararası ilişkiler ana akım teoriler tarafından devlet toprakları içinde toplumsal düzenin var olduğu ancak bu sınırlanmış mekânın dışında anarşi ve tehlikenin var olduğu iddiası ile yeniden üretilmektedir. Hatta daha da öteye gidersek, uluslararası ilişkiler olarak ifade edebileceğimiz bir fenomen varsa bu ön kabuller üzerine kurulmuştur. Küreselleşme ise bu ön kabulleri alt üst etmekte ve bu varsayımları yeniden düşünmeyi entelektüel olarak dayatmaktadır. Böyle bir sorunsallaştırma küreselleşmeyi bir mekân sorunu olarak yeniden düşünmeyi gerektirmektedir.

Küreselleşmenin bir uluslararasılaşma olmadığına altını çizerek hem evrensellikten hem uluslararasılıktan ayrı bir küreselleşme teorisi geliştirmeye çalışan Jan Aart Scholte, uluslararası ilişkilerin devlet egemenliğinin yansıdığı teritoryal mekanlar arasındaki ilişkilerle ilgili olmasına rağmen, küresel ilişkilerin, bu teritoryal mekanları aşan ve bu teritoryal mekânlaşma tarzını yatay olarak kesen ilişkilerle ilgili olduğunu düşünmektedir (Scholte, 2008: 111). Küreselleşmenin gündelik dilde en yaygın kullanımı uluslararasılaşma olmasına rağmen, literatürde küreselleşme buna ek olarak, liberalleşme, evrenselleşme ve batılılaşma gibi üç farklı süreç ile ilişkili olarak da tartışılmaktadır (Scholte, 2008: 110).

Scholte’ye göre bu tartışmaların hiçbiri küreselleşme olarak ifade ettiğimiz süreci anlamak için yeterli değildir ve küreselleşme bu süreçlerden hiçbirine indirgenemez. Küreselleşmeyi söz konusu kavramlardan farklı bir şekilde tanımlayabilmek için, Scholte’ye göre görece daha yeni ve küreselleşme için spesifik bir özellik olarak gördüğü teritoryal mekanları aşan (supraterritoriality) bir ilişkisellik durumu olarak tanımlamaya çalışmaktadır (2005, 60). Son zamanlardaki küreselleşmenin ayırt edici özelliği, küresel boyutta sosyal bağlantıların miktarı, sıklığı, kapsamı ve derinliğinin artışından daha fazlasını içermektedir (Scholte, 2005: 60). Bir anlamda, sadece bir zaman/mekân sıkışması olarak bir küresel köye dönme değildir. Daha önceki zamanların aksine, çağdaş küreselleşme, sadece mekânsal olarak birbirine yakınlaşma değil, teritoryal mekanları aşan ilişkiselliklerin geniş ölçekli yayılması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda günümüzün küresel bağlantılarının çoğu mekânsal olarak farklılıklar arz eder. Daha önceki örneklerinin aksine, çağdaş küreselleşme, teritoryal mekanları aşan (supraterritoriality) ilişkilerin geniş ölçekli yayılmasıdır (Scholte, 2005: 61).

Scholte’nin küreselleşmeyi anlatmak için kullandığı “supraterritoriality” kavramından da anlaşılacağı gibi, teritoryal mekânı aşan ilişkiler, bölgesel coğrafyayı büyük ölçüde aşan sosyal bağlantılardır (Scholte, 2005: 61). Bu ilişkiler, “topraktan, yani dünyanın kara yüzeyinde haritalanan mekânsal alanlardan ve ayrıca bitişik sulardan ve hava kürelerinden nispeten bağımsızdır” (Scholte, 2005: 61). Teritoryal coğrafi kavramlaştırmada, teritoryal alan kavramı üç eksenle tanımlanır: boylam, enlem ve yükseklik (Scholte, 2005: 61). Bu eksenler, bir bölgenin sınırlarını üç boyutlu bir mekânlaşma

olarak çizmek, bu sınırlı mekân içindeki belirli konumlara atıfta bulunmak ve bu tanımlamada kapalı bir alanı işaret etmek için kullanılır (Scholte, 2005: 61). İki yer arasındaki mesafe, onları ayıran bölgenin kapsamıdır ve "sınır" kavramı da dünya yüzeyinin parçalarının bölgesel olarak sınırlandırılmasını tanımlamak için kullanılmaktadır (Scholte, 2005: 61).

Scholte'ye göre teritoryal konumlar, teritoryal mesafeler ve sınırlar, günümüzün küresel ilişkilerini ve bu teritoryal mekanlar arasındaki akışları tanımlamak için yetersiz kalmaktadır (2005: 61). Bunun nedeni, "küresel bağlantılar sıklıkla dünya ötesi eşzamanlılık (yani aynı anda gezegenin herhangi bir yerine uzanırlar) ve dünya ötesi anlılık (yani gezegen üzerinde herhangi bir yere anında hareket ederler) niteliklerine de sahiptir" (Scholte, 2005: 61). Dünya ötesi eşzamanlılık (transworld simultaneity) ve dünya ötesi anlılık (transworld instantaneity) olarak ifade ettiği iki kavram aracılığıyla, küresel ilişkiselliğin özelliklerini gösteren Scholte, bu sürecin tek başına teritoryal mekanları aşan ortak değerler ve mekanlar kuran bir süreç olmadığını da ifade etmektedir. Aksine hem teritoryal mekanlar hem de bu teritoryal mekanları aşan ilişkilerin beraber var olduğu ve hatta küreselleştiği bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmeyi geniş ölçüde mekânsal (ya da zaman-mekânsal) terimlerle anlamaya çalışan ve mevcut küreselleşme kuramlarına tanımsal bir meydan okumaya girişen Scholte, küreselleşmenin getirdiği mekânsal ilişkileri ve bu ilişkilerin teritoryal mekanlarla olan ilişkilerini yeniden düşünmek için alternatif bir bakış ortaya koymaktadır. Söz konusu argümanlara yönelik eleştiriler geliştirilebilir ve sorunları üzerinde düşünülebilir. Fakat uluslararası ilişkilerde kozmopolit kuramları yeniden düşünmek için, önemli bir nokta olarak küresel mekâna yönelik geliştirdiği alternatif bakışın önemli olduğu açıktır. Çalışmanın başında da vurgulandığı gibi, uluslararası ilişkilerde artan kozmopolit yaklaşımların yaşandığı sorunları sadece küreselleşmenin liberal ve kapitalist unsurlarının getirdiği sorunlara ek olarak mekân üzerinde bir sorunsallaştırmayı da dikkate alınmalıdır. Bu çalışmada da gösterilmeye çalışıldığı gibi, kozmopolit bir siyaset ihtimali için mekân özellikle siyasal mekân bir sorun olarak ele alınmalı ve bu bağlamda, küreselleşme sürecinin getirdiği mekân ile olan siyasal ilişkileri nasıl değiştirdiği ya da değiştirmedikleri üzerinden bir tartışma gerçekleştirilmelidir.

6. SONUÇ

Siyasal düşünce tarihi, bir yanda ulus kavramı üzerinden işleyen ve bireyi bu bağlam üzerinden dünyayla ilişkilendiren, diğer yanda ise ulusal sınırları aşan ve bireyi insanlık figürü üzerinden belli bir dünyada var olma biçimiyle ilişkilendiren iki farklı düşünce sistemi arasında var olduğu düşünülen bir gerilim aracılığıyla okunabilir. Böyle bir okumada, küreselleşme her ne kadar ulusal olanı aşan bir süreç olarak kozmopolitizmle ilişkili görünse de aslında mevcut küreselleşme süreci siyasetin mekânı açısından belirli çelişkileri taşımaktadır. Bu çelişkilerin başında, küreselleşmenin mekanının küreselleşme çalışmalarında sıklıkla öne sürüldüğü gibi dünyadaki ulus devletlerin sınırlarını aşındıran ve dünya mekânı bir küresel köye dönüştüren bir zaman/mekân sıkışmasına indirgenmesinden

kaynaklanmaktadır. Böyle bir mekânsal algı, küreselleşme sürecinin sonuçlarını kozmopolit siyaset ihtimali açısından fırsat olarak görmeyi beraberinde getirmiş olsa da Agnew'in da altını çizdiği gibi, kozmopolit siyaset ihtimali teritoryal bir kıskacıdan kurtulamamakta ve siyasetin mekanıyla ilgili yeterli tartışma imkânı sağlamamaktadır.

Çalışmada bu sorgulama bağlamında, küreselleşme mekânı Urry'in ele aldığı üç farklı mekânlaşma biçimini dikkate alınarak tartışılmıştır. Urry'in üç farklı mekânlaşma biçimi, bireyin mekânı, devletin mekânı ve bu mekanlar arasında işleyen bir üçüncü mekân biçimini içerir. Bu mekânlaşma biçimleri dikkate alındığında küreselleşmenin mekanının bu üç farklı mekânlaşma biçimin bir arada olduğu ve birbiriyle karmaşık ilişkiler kurduğu bir durumu içerdiği dikkate alınarak, çalışmada farklı bir küreselleşme mekânı arayışı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu arayışa ek olarak, Scholte'nin küreselleşmenin ne bir uluslararasılaşma ne bir evrenselleşme ne de tam anlamıyla bir Batılaşma olmadığı ve küreselleşmenin bu entelektüel bağlamlardan ayrı kendi özerk bağlamı içinde incelenmesi gerektiği iddiası dikkate alınarak, küreselleşmenin mekânı tartışılmıştır. Böyle bir sorgulamada Scholte'nin küreselleşmenin özerk bağlamını incelerken dikkati çeken husus küreselleşmenin mekânı olmuştur. Scholte'ye göre küreselleşme, dünya ötesi eşzamanlılık (transworld simultaneity) ve dünya ötesi anlıklık (transworld instantaneity) olarak ifade ettiği mekânsal ve zamansal biçimlerin yaşandığı bir deneyimi içermektedir. Bu noktadan hareketle, küreselleşme mekânı sadece bir sıkışmayı içermemekte, farklı mekânlaşma süreçlerin bir arda yaşandığı bir süreci işaret etmektedir.

Çalışmada tartışılan söz konusu hususlar dikkate alındığında, küreselleşme, kozmopolit bir ideali mümkün kılan bir süreç olmaktan ziyade, ulus temelli bir dünyada var olma biçimi ile kozmopolit ideal arasında sıkışmış bir duruma işaret etmektedir. Sonuç olarak, uluslararası ilişkilerde kozmopolit arayışların mekân sorununa sadece teritoryal mekân bağlamında bir tartışma olarak değil, aynı zamanda küreselleşmenin nasıl bir mekânlaşma içerdiğinin de dikkate alınarak tartışılması, söz konusu çalışmaların yaşadığı sorunları aşmak açısından alternatif bir bağlam sunabilir.

KAYNAKÇA

Agnew, J. (1994) "The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory", *Review of International Political Economy*, 1(1): 53–80.

Agnew, J. (2004) *Geopolitics: re-visioning world politics*, 2nd Edition, London, Routledge.

Archibugi, D. (2008) *The Global Commonwealth of Citizens: Toward Cosmopolitan Democracy*, Princeton University Press.

Ashley, R. K. (1988). "Untying The Sovereign State: A Double Reading of The Anarchy Problematique", *Millennium*, 17(2): 227-262.

Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Beardsworth, R. (2008). "Cosmopolitanism And Realism: Towards A Theoretical Convergence?", *Millennium*, 37(1): 69-96.

Beardsworth, R. (2011). *Cosmopolitanism And International Relations Theory*, Polity.

Behr, H. (2010) *A History of International Political Theory: Ontologies Of The International*, London, Palgrave Macmillan.

Copleston, F. (2013) *Aristoteles*, (A. Yardımlı, Çev.), İstanbul, İdea Yayınevi.

Dainton, B. (2010) *Time and Space*, 2nd Edition, Durham, Acumen Publishing.

Elden, S. (2010). "Land, Terrain, Territory", *Progress In Human Geography*, 34(6): 799-817.

Elden, S. (2013) *The Birth of Territory*, Chicago:University of Chicago Press,

Giddens, A. (2008), "Modernliğin Küreselleşmesi", *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* (D. Held ve A. McGrew Der.), Ankara, Phoenix Yayınevi: 81-87.

Harvey, D. (1997) *Postmodernliğin Durumu*, (S. Savran, Çev.), İstanbul, Metis Yayınları

Held, D. (1995) *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Cambridge, Polity Press.

Kleingeld, P. (2016). "Kant's Moral And Political Cosmopolitanism", *Philosophy Compass*, 11(1): 14-23.

Lefebvre, H. (2014) *Mekânın Üretimi* (Işık Ergüden, Çev.), İstanbul, Sel Yayıncılık.

Linklater, A. (1998) *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, Cambridge, Polity Press.

Raffestin, C. (2012) "Space, Territory, And Territoriality", *Environment and Planning D: Society And Space*, 30(1): 121-141.

Sack, R. D. (1986) *Human Territoriality: Its Theory and History*, Cambridge, Cambridge University Press.

Scholte, J. A. (2008) "Küreselleşmede 'Küresel Olan' Ne?", *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* (D. Held ve A. McGrew Der.). Ankara, Phoenix Yayınevi.

Scholte, J. A. (2005) *Globalization: A Critical Introduction*, New York, Palgrave Macmillan.

- Urry, J. (1999) *Mekanları Tüketmek* (R. G. Ögdül, Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Walker, R. B. (1993) *Inside/outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press.
- Walker, R. B. (2003) “Polis, Cosmopolis, Politics”, *Alternatives*, 28(2): 267-286.
- Weber, C. (1998) “Reading Martin Wight's ‘Why Is There No International Theory?’ as History”, *Alternatives*, 23(4): 451-469.
- Wight, M.(1960) “Why is there no International Theory?”, *International Relations*, 2(1): 35–48.
- Vaughan-Williams, N. (2007) “Beyond A Cosmopolitan Ideal: The Politics Of Singularity”, *International Politics*, 44: 107-124.